

Luboš Antonín

Jan Křtitel Karel Dietrichstein-Proskau-Leslie a svobodné zednářství

Jan Křtitel Karel Dietrichstein-Proskau-Leslie, šestý kníže (od roku 1784) a držitel majordátu Mikulov (1728–1808), c. k. komoří, tajný rada a nejvyšší štolba, svoji politickou dráhu nastoupil jako mimořádný vyslanec a zplnomocněný císařský ministr v Dánsku.¹ Zde byl v roce 1760 přijat do lóže Zu den drei brennenden Herzen v Kodani. Od roku 1777 byl velmistrem provinciální lóže rakouské, podřízené berlínské velkolóži, a v roce 1784 stanul v čele samostatné rakouské velkolóže. Za jeho života se Mikulov stal jedním z center josefinského osvícenství. Z Mikulova pocházel „architekt“ josefinských reforem Josef Sonnenfels, přízní knížecího páru se těšil Jean Du Four, svobodný zednář, zprvu knížecí hofmistr, později mikulovský probošt. V Mikulově působil i moravský historiograf František Schwoy, uváděný v roce 1791 v seznamu brněnské lóže U opravdu sjednocených přátel.²

Prameny k dějinám svobodného zednářství v rakouských dědičných zemích jsou stále ještě obtížně dostupné. Základní prací, ze které vycházejí všichni autoři, kteří o historii zednářství v dědičných zemích píší, je rozsáhlá publikace „Die Geschichte der Freimaurerei in Österreich-Ungarn“, kterou v letech 1890–1899 vydal Ludvík Aigner, zvaný Abafi (1840–1909).³ Abafi, nakladatelský knihkupec, člen Petöfiho literární společnosti a známý entomolog, byl v roce 1870 přijat do lóže Matyáš Korvín v Budapešti a získal přístup do archivu hrabaty Festeticsů na zámku Dégh. Zde bylo uloženo zhruba na 10 000 archův dokumentů k dějinám svobodného zednářství, které do Uher z Rakouska a Čech odvezl František Xaver Adam von Aigner. Nemáme doloženo, zda tento kapitán rakouské in-

fanterie, narozený roku 1751, byl předkem výše zmíněného stejnojmenného, o sto let mladšího historika svobodného zednářství.

František Xaver von Aigner byl cele oddán nejen svobodnému zednářství, ale v roce 1784 byl přijat i do řad rosenkruciánů. V roce 1791 obdržel pověření od pražské zednářské prefektury⁴ zřídit v Uhrách zednářskou organizaci tzv. striktní observance a se souhlasem císaře Leopolda II. založil v Pešti lóže U sedmi hvězd a Jednota. Po smrti císaře Leopolda II. a na základě protizednářské kampaně v Rakousku, propuknuvší v souvislosti se vzplanutím Velké francouzské revoluce, odvezl Aigner do Uher v roce 1794 archiv pražských zednářských lóží, který mu předal hrabě Sweerts, aby ho

Jan Karel Dietrichstein (1728–1808)

V e r z e i c h n i ſ
 der
 ſämmtlichen Brüder und Mitglieder der G. V. u. V. Loge
 zur gekrönten Hoffnung
 in W i e n
 den 8ten des II. 5783.

N ^o	N a m e.	Stand und Charakter.	Amte und Grad in der Loge.
1	Hernhard Samuel von Katoln,	keiserlicher Reichshofrath-Agent.	Meiſter vom Stuhl.
2	Franz Anton Graf von Kollowrat,	f. k. wirklicher geheimer Rath, und Präſident bey der f. k. Hofkammer in Wäny- und Bergmeſen.	Deputirter Meiſter.
3	Franz Joſeph Graf Thürlheim,	Ritter des deutſchen Ordens, f. k. wirklicher Kämmerer, und Oberſter bey dem Regiment Carl Loſana.	Erſter Aufſeher.
4	Johann Baptiſt Trummer,	Secretär bey Sr. Excellenz dem f. k. Staats-Vicekanzler Grafen von Cobenzl.	Zweiter Aufſeher.
5	Franz Graf Montecucoli,	Privat-Canzler.	Schreier.
6	Wenzl Urban,	keiserlicher Reichshofrath-Agent.	Schöner.
7	Joſeph Graf Stodhammer,	f. k. Kruchſch.	Schugmeister.
8	Paul Anton Weiss,	Kaufmann.	Zeremonienmeiſter.
9	Johann Baptiſt Graf Dietrichſtein Proſkau,	Ritter des goldenen Vließes, f. k. wirklicher geheimer Rath, und Oberhofkammerrath.	Provincial- Groß- Meiſter von Oeſterreich.
10	Carl Graf Palffy von Erdöb,	Ritter des goldenen Vließes, f. k. wirklicher geheimer Rath, und ungarischer Hof-Vicekanzler.	Provincial- Groß- Meiſter von Ungarn.

Seznam členů vídeňské lóže „Zur gekrönten Hoffnung“ z 8. 2. 1783. Pod č. 9 je uveden Jan Křtitel hrabě Dietrichstein-Proskau a pod č. 48 Nikolaus du Four, mikulovský probošt. (archiv Národního muzea v Praze)

N ^o	N a m e.	Stand und Charakter.	Amte und Grad in der Loge.
40	Georg von Kapuvary,	Leutenant bey der f. k. ungarischen adelichen Leibgarde.	
41	Johann von Wobſch,	gemeiner Kirtmeiſter in f. k. Dienſten.	
42	Franz Adam Windler,	f. k. wirklicher Rath, und gemeiner Legationsſecretär.	
43	Georgmund von Pottienbö,	Leutenant bey der f. k. ungarischen adelichen Leibgarde.	
44	Leopold Alexiand Trerey,	Secretär bey dem Hofm. Dr. Palffy.	
45	Joſeph Graf Hofhaſch,	f. k. wirklicher Kämmerer, und Generalmajor.	
46	Franz Anton von John,	f. k. Oberſtmeiſter bey dem Pontonniercorps.	
47	Joſeph von Kuſinick,	Leutenant bey der f. k. ungarischen adelichen Leibgarde.	
48	Nicolaus du Four,	Proboſt zu Mikuloburg in Mähren.	
49	Wenzl Graf von Paor,	f. k. wirklicher Kämmerer.	
50	Joſeph Wölfer,	Hausſecretär bey dem f. k. Feldmarſchall; Leutenant Grafen von Colloredo.	
51	Dominik Babre von Del Donn,	f. k. Kruchſch, und geheimer Kammerschreiber.	
52	Michael Hutterich,	Wirthſchaftsrath bey dem Hofm. Dr. Palffy.	
53	Joſeph von Decio,	Leutenant bey der f. k. ungarischen adelichen Leibgarde.	
54	Franz Graf Stodhammer,	lebt bey ſeinem Vaterm dem Dr. Joſeph Stodhammer.	
55	Wenzl Graf Sauer,	f. k. wirklicher Kämmerer, und Hofrath bey der vereinigten böhmisch- öſterreichiſchen Hofkamm.	

uložil do bezpečí. Dokumenty, které obsahovaly vedle zednářských listin i doklady rosenkruciánů a asijských bratří, však v roce 1805 prodal za 300 zlatých osobní renty pro svoji ženu a děti Antonínu hraběti Festeticzovi. Noví majitelé zpravidla bádání v tomto archivu neumožňovali, výjimkou byl právě Abafiho téměř deset let trvajícím výzkum, během kterého prostudoval množství cenného materiálu, jenž je dnes patrně rozptýlen v knihovnách v Budapešti a ve Vídni.⁵

V České republice představuje nejcennější příspěvek k uvedenému tématu rodinný fond Salm-Reifferscheidů v Moravském zemském archivu, kde se nacházejí zápisy z jedné rakouské velkolóže, v jejímž čele Dietrichstein stál, a které dostával k dispozici František Václav hrabě Salm-Reifferscheid (1747–1802), zvolený v roce 1782 deputovaným velmistrem provinciální lóže v Čechách. Z hlediska zájmu Jana Křtitele Karla Dietrichsteina o esoterní proudy ve svobodném zednářství je cenným dokumentem i korespondence Jeana Baptisty Willermoze o řádu „Système des Chevaliers bienfaisants“ s Karlem Josefem knížetem Salm-Reifferscheid (1750–1838), stoličným mistrem brněnské lóže U vycházejícího slunce a hlavou rosenkruciánsky orientovaného zednářství na Moravě. Karel Josef kníže Salm-Reifferscheid byl od roku 1782 členem vídeňské lóže Zur gekrönten Hoffnung a v téže roce byl delegován vídeňskými lóžemi na zednářský konvent, který svolal vévoda Ferdinand von Braunschweig do Wilhelmsbadu.⁶

Imijš.	Kabath.	Tagoginon.
von Kabilonfelen.	Kedar.	St. St. Gungbrunn.
Graf Zenasch Nordsummar.	Jerbak.	
von Künfer.	Suah.	St. St. Major von Uffmann.
Leib.	Epha.	Comtoir Officiant.
Leitmannig.	Epher.	Secrétaire beim Graf Nordsummar.
Caniner.	Atida.	Abbé.
Graf Josephlich.	Naphtaly.	Obermeister des Obermeisterhofes Naphtaly.
Gonfal.	Reguel.	Ingenieur.
Goris.	Jeus.	gan's Hofmeister beim Graf Naumburg.
Wibor.	Seir.	Regent Director.
Quinnal.	Sobal.	St. St. Policey Secrétaire.
Enant.	Lothan.	Regt Chirurgus bei Franz Toscana.
Vranitskij.	Horah.	Compositör.
von Künfflth.	Todam.	St. St. Hof Secrétaire.
Thoma.	Hevi.	Saltpundige bei Franz Toscana.
Dißler.	Elam.	Leib für sich.
von Ujeiskij.	Mischael.	St. St. 2 ^{te} Lieutenant von der Polischen Gr. u. d.
Jaus.	Chur.	St. St. Officiant.
Naniger.	Chananja.	Syndic.
Leitmannig.	Athuser.	St. St. Hofmagazin Director.
Kambanfer.	Joas.	St. St. jubilirende Ringel Casstern.
Carth.	Jeriel.	St. St. Hof Contraband.
von Künfflth.	Armaneth.	Leib für sich.
Oberungar.	Jeremia.	St. St. Salz Contraband.
von Mithenij.	Jaheriel.	St. St. Lieutenant von der Ungarischen Garde.
Georgienburger.	Johanan.	Leib für sich Contraband.
Koryth.	Josabad.	Negotiant.
von Brochofskij.	Masa.	St. St. Major von Uffmann.
von Bottermünd.	Jethur.	Leibmeister von der Polischen Garde.
Winger.	Misa.	Secrétaire beim Ditzmann.
Leitmannig.	Bazalad.	Legations Rath von Graf Gollf.

H. Ex.: Rosch Flambadrim::

Continuatio

Bei Johann in Wien existirenden Obermeisterhofes
aufgenommenen unabhängigen Leuten.

Obermeisterhofes Cuscharia, im Methusalah.

Otkuz.	Ragema.	St. St. Gouvernial Rath und Policey Director in Brünn.
Otto Steinbach von Kranichstein.	Jomael.	St. St. Gouvernial Rath, in süddeutschen Adel und Referendarus des Kaiserlichen Gr. Hofes im Königreich Böhmen.

Seznam členů rakouské provincie řádu asijských bratří z roku 1787. Na druhém listě jsou uvedeni např. hudební skladatel Vranický, brněnský policejní ředitel Okáč a církevní prelát moravský historikograf Otto Steinbach z Kranichsteinu. (Archiv Národního muzea v Praze)

Na tomto konventu byla opuštěna legenda o templářském původu zednářství, zastávána stoupenci tzv. striktní observance v čele s baronem Hundem⁷, a došlo k soupeření o vliv na středoevropské svobodné zednářství mezi neorosenkruciány, řádem asijských bratří a nastupujícími ilumináty. Prvé dva proudy představovaly esoterní větve zednářství, opřené o alchymii a kabalou, proti kterým vystoupil radikálně osvícenský proud iluminátů. Kniže Jan Křtitel Karel byl od roku 1780 činný ve vídeňském rosenkruciánství a vzhledem ke svému vysokému společenskému postavení a blízkým vztahům k císaři Josefu II. byl považován za jeho hlavu. Neorosenkruciánské hnutí se podobně jako rosenkruciánské hnutí na přelomu 16. a 17. století hlásilo k ideálu reformy světa.⁸ Nástrojem této reformy měl být pruský korunní princ Fridrich Vilém II., který byl zcela pod vlivem neorosenkruciánů ze zemské lóže v Berlíně. Obratem k alchymii, pojímané jako práce na zdokonalení hmoty, která je nezbytnou součástí vlastní vnitřní duchovní transformace, měli zednáři pracovat na svém sebezdokonalení, aby takto sami zdokonaleni zvelebili i společnost.

Duší neorosenkruciánského hnutí v Prusku byla jedna z nejvýznamnějších osobností německého zednářství druhé poloviny 18. století Christoph Wöllner (1732–1800), kterému se postupně podařilo prosadit vliv neorosenkruciánů ve většině zednářských lóží v Německu. Když konečně v roce 1786 nastoupil na trůn Bedřich Vilém II., nadešel vhodný čas i pro jeho rosenkruciánského zasvětitel Wöllnera. Panovník se měl stát nástrojem reformy světa v duchu ušlechtilých rosenkruciánských idejí. Ty se ovšem v život dařilo uvádět jen ztěžka, ačkoli Wöllner jako nejbližší panovníkův ekonomický poradce k němu měl prakticky každodenní přístup.⁹

Ještě radikálněji se k esoternímu chápání zednářství přikláněl tzv. řád asijských bratří. Mezi četnými vídeňskými rosenkruciánsky orientovanými lóžemi nacházíme i lóži Zur Beständigkeit, jejímž členem byl i Hans Heinrich von Ecker und Eckhoffen (1750–1790), v jehož osobě patrně esoterní zednářství té doby dostupuje svého vrcholu. Autor knihy Freymäurerische Versammlungsreden der Gold und Rosenkreutzer des alten Systems byl členem zednářských lóží v Mannheimu, Darmstadtu a posléze ve Vídni. V roce 1776 založil pod názvem Fratres Rotae et aureae crucis novou větev rosenkruciánského řádu, jejímž hlavním programem, symbolicky vyjádřeno, byl „kříž vepsaný do kruhu“. V roce 1781 byl Ecker jako hlava rosenkruciánského sdružení nucen opustit Mnichov a prchl do Vídně, kde založil společnost Rytířů a bratří Světla a později vysoce esoterní řád pod jménem Asijských rytířů a bratří Jana Evangelisty v Evropě. Symbolika rituálů, vycházejících z rosenkruciánství, byla obohacena prvky kabaly a asijských bratří na rozdíl od zednářských lóží striktní observance mezi sebe ochotně přijímali Židy. Základem kabalistického učení, ze kterého řád vycházel, je učení o praideách Božího plánu tvoření – sefirotách. Tyto základní ontologické jednotky tvoří tzv. sefirotický strom, který lze chápat jako neredukovatelný výkladový princip Universa, postihující všechny roviny jeho bytí i všechny možné vztahy uvnitř světů. Podmínkou přijetí do prvního stupně řádu byla předchozí řádná iniciace v lóži zednářské.

„Asijských bratří“ nebyli podle předního badatele historie rosenkruciánství Arnolda Marxe „v podstatě ničím jiným nežli odnoží rosenkruciánů, z níž byl téměř zcela vypuštěn církevní, ba dokonce křesťanský prvek. Jejich založení připadá na rok 1780 či 1781 a lze s dostatečnou jistotou soudit, že svobodný pán von Ecker und Eckhoffen, aniž sám věřil nějakým ‚pravdám‘, využil slabin, které si Zlatí a Růžoví křižáci způsobili svým obratem k ortodoxii, aby uspokojil svou ctižádost, která ho už předtím přivedla do konfliktu s velmistry... Půdu pro své působení získal řád nejprve v Rakousku, zejména ve Vídni, ačkoliv zde měl svého odpůrce hraběte Dietrichsteina, tehdy ještě horlivého rosenkruciána. Po jeho odstoupení z místa vrchní direkce, které pozici rosenkruciánů hluboce otrásl, však Asijských bratří zaznamenali ‚ohromný rozmach‘, takže ke 22. březnu 1785 měla každá rakouská korunní země vlastní provinční administrativní kapitolu.“

Proč se Jan Křtitel Karel vzdal vedení rosenkruciánského hnutí v Rakousku, je obvykle vysvětlováno tím, že „tajní představení řádu“ v Německu nedokázali uspokojivě odpovědět na jeho otázky po rosenkruciánských tajemstvích. O jaká konkrétní tajemství šlo, na něž

vlivný aristokrat a přítel osvětleného císaře nedostal odpovědi, bohužel nevíme. Nabízí se paralela, kterou uvádí Christopher McIntosh v souvislosti s Wöllnerem, o němž píše s ironií, že „brzy se dostal až k osmému stupni, ale stěžoval si přátelům, že do nejvyšších mystérií jej hlavní mág odmítl zasvětit... Wöllner pevně věřil, že adepti osmého stupně jsou schopni nechat vylíhnout kuře z natvrdo uvařeného vejce. Nyní ke svému zármutku zjišťoval, že mu tajemství sdělit nehodlají“. Že se ovšem na zámku v Mikulově věnovali alchymii, dosvědčují dodnes dochované alchymistické nádoby ve sbírkách Regionálního muzea.¹⁰

Rozmach těchto esoterních „bratrstev“, která svobodné zednářství považovalo jen za jakousi „Kinderstube“ pro přípravu svých členů, budil nevoli v zednářských osvětleny orientovaných lóžích. Vůdčí roli mezi nimi hrála ve Vídni lóže Zur wahren Eintracht, kterou v roce 1780 založil Ignác Antonín šlechtic Born.¹¹ Podle Bornova životopisce Johanna Pezzla byla Bornova lóže Zur wahren Eintracht „učnou společností, ve které působili přední vídeňští učenci, spisovatelé a přátelé literatury“. Lóže disponovala rozsáhlou knihovnou a vybudovala kabinet přírodnin, podílela se na vzniku botanické a zoologické zahrady v Schönbrunnu a členové lóže finančně podpořili vědecké výpravy do Afriky a Ameriky. Z Bornova popudu a pod jeho vedením také vycházel v letech 1783–1788 ve Vídni odborný zednářský časopis „Physikalische Arbeiten der einträchtigen Freunde (der Loge Zur wahren Eintracht) in Wien“. Členové lóže se hlásili k řádu iluminátů, který v roce 1766 založil Adam Weishaupt, osmadvacetiletý profesor v Ingolstadt. Jejich programem byla výchova mladých mužů, kteří by obětovali své úsilí výchově další generace. Rozhodný obrat v rozvoji řádu je spojen s příchodem barona Adolfa Kniggeho (1752–1796) v roce 1780. Knigge, který koketoval i s rosenkruciánstvím, se na půdě tajného svazu iluminátů stal brzy jeho vůdčí osobností. Autor ve své době hojně čtených románů a dramát, hudební skladatel a vtipný a oblíbený společník dokázal do řad iluminátů přilákat schopné a podnikavé muže. V roce 1781 vydal Knigge pod pseudonymem Aloysius Mayer spisek Ueber Jesuiten, Freymaurer und deutsches Rosenkretzer, kde říká, že nekritizuje rosenkruciánství, ale současná podvodná bratrstva, která klamou společnost a činí si nárok na monopol v šíření pravdy a štěstí.

Tajný svaz iluminátů pracoval konspirativně: každý člen řádu přijímal krycí řádové jméno, zpravidla podle některé postavy z antického starověku, a „přejmenována“ byla i místa působení řádu – Mnichov, kde bylo hnutí nejsilnější, byl označován jako Athény, Vídeň jako Řím, Ingolstadt jako Eleusina. Řád měl několik stupňů a každému stupni byl předepsán rozsah a směr studia a povinnosti, které měl člen plnit. Noviciát spočíval ve studiu spisů anglického ekonomy Adama Smithe, v četbě Lessingova Nathana, jenž platil za „knihu moudrosti“ svobodného zednářstva, četbě Goethova Egmonta a Wielandova Agathona. Ve druhém stupni, zvaném minerval, prohlubovali ilumináti svoji znalost děl antických autorů, především Seneky, Epiktéta, Plutarcha a Salustia. Ve třetím stupni měl být iluminát seznámen s současnou francouzskou ateistickou a materialistickou literaturou četbou spisů Holbachových a Helvétiových. Teprve Areopagus, vysoce utajovaná skupina řídicích činovníků řádu, prováděla praktickou infiltraci myšlenek radikálního osvícenství do společnosti prostřednictvím členů zaujímajících významné postavení ve společenské hierarchii.

Činnost iluminátů byla trnem v oku především katolické církvi, která sehrála významnou roli v událostech, jež se odehrály v Bavorsku, kde řád vznikl a měl nejvíce členů. Ilumináti byli obviněni z podvrtných tendencí v souvislosti s plánem císaře Josefa II. vyměnit habsburské državy v Belgii za Bavorsko. Je pravděpodobné, že řada iluminátů z vídeňských zednářských lóží v čele s dvorním radou Josefem von Sonnenfelsem tento plán podporovala. Z plánu nakonec pro odpor Pruska sešlo, výnosem z 2. března 1785 však bylo všem bavorským iluminátům i svobodným zednářům zakázáno vyvíjet jakoukoli další činnost. Proti pronásledování iluminátů v Bavorsku protestoval vůdčí duch vídeňského osvícenství zaměřeného zednářství Ignác Born otevřenými dopisy adresovanými Akademii věd v Mnichově, jejímž byl členem, a který na své členství právě z důvodů pronásledování iluminátů rezignoval.¹²

Freymäurerische
Bersammlungsreden

der
Gold- und Rosenkreuzer
des
alten Systems.

Witigodis Dingebüchern Blgretten.

No: 1.

Héjonagogerus Nügir. sculp.

Amsterdam 1779.

Das nicht bloß Schall von Weisheit dich verführen;
 Sey weiser, wags, dich selber zu studiren.
 Du siehst erstaunt der Erde Wundern zu;
 Mund um dich her ist größer nichts, als du.
 Wie rühmlich ist, das Buch der Welt zu lesen!
 Geh weiter noch, schau tiefer in dein Wesen.

Zachariä.

I. Aufgabe.

Wie die Absicht eines Naturforschers beschaffen seyn müsse, um aus seinen Unternehmungen sichere Nutzen zu schöpfen?

Hochehrwürdiger, Hoherlauchter und lieber Bruder Director!

Werthgeschätzte liebe Brüder!

Ich erscheine bey heutiger feyerlichen Versammlung mit um so größern Vergnügen, da mir von hohen Obren wegen aufgetragen worden, meine

2

111

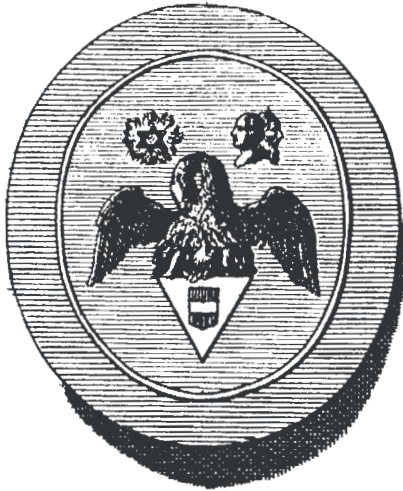
Hans Heinrich svobodný pán von Ecker und Eckhoffen: Freymäurerische Versamlungsreden der Gold- und Rosenkreutze des alten Systems. Amsterdam /-Grau in Hof/, s.t./Vierling/, 1779.

Hans Heinrich von Ecker und Eckhoffen (1750–1790) založil esoterní rád Bratří sv. Jana Evangelisty z Asie, který působil i v českých zemích, kde v jeho čele stál Otto Steinbach z Kranichsteinu, církevní prelát a jeden ze zakladatelů moravské historiografie. (Knihovna Národního muzea v Praze)

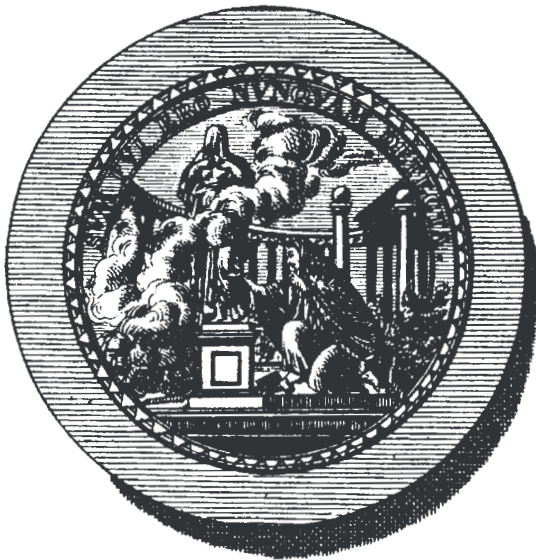
Rozhodující roli ve střetnutí dvou protichůdných myšlenkových proudů ve prospěch osvícenských tendencí samozřejmě sehrál muž „nejosvícenější“ – císař Josef II. Zednářství se v středoevropské části habsburské monarchie šířilo prostřednictvím berlínské velkolóže a pruské zednářství mělo od dob Bedřicha Velikého charakter státní organizace. V roce 1781 vyšlo císařské nařízení, které zakazovalo všem existujícím řádům a spolkům uznávat zahraniční představené a platit jim dávky. Zednáři, kteří byli buď součástí francouzského systému (pražská lóže U tří korunovaných hvězd) nebo systému pruského, se na základě tohoto nařízení museli osamostatnit a založit si vlastní obedienci rakouskou. Stalo se tak v roce 1784, kdy vznikla „Velká rakouská zemská lóže“, jež řídila lóže soustředěné v sedmi provinciích. Prvním jejím velmistrem se stal Jan Křtitel Karel Dietrichstein-Proskau, jeho tajemníkem Ignác Born. I když Josef II. narozdíl od Bedřicha Velikého nikdy svobodným zednářem nebyl, rozhodl se se svobodné zednářství, proti kterému neměl vcelku výhrady, pokud sloužilo jeho vlastním reformním snahám, podříditi státnímu dohledu.

Především bylo třeba zpřehlednit poněkud „zednářskou scénu“. Tomu měl posloužit císařův patent z 11. prosince 1785. Josef Volf našel před druhou světovou válkou v zámeckém archivu v Rychnově nad Kněžnou dokument, jenž se dotýká předhistorie tohoto císařova zednářského patentu, „který zvláště osvětluje, jak se císař Josef II. díval na zednářstvo. Zachovaný dokument ukazuje, jak se nejvyšší hodnostáři zednářství chovali k úmyslům císařovým a jak jim v prvé řadě šlo o to, aby i za cenu urážek získali si zákonnou ochranu

SIEGEL DER HOCHW: PROVINCIAL
LOGE VON OESTERREICH.

SIEGEL DER SEHR EHRW: S: I: LOGE
ZUR WAHRHEIT IM ORIENT
VON WIEN.

J o u r n a l
f ü r
F r e y m a u r e r.

Als Manuscript gedruckt
f ü r
Brüder und Meister des Ordens.

Herausgegeben
von den Brüdern der zur Wahrheit im Orient
von Wien.

852

Dritten Jahrgangs

Erstes Vierteljahr.

---

5 7 8 6.

Frontispice časopisu Journal für Freymaurer. Als Ms. gedr. f. Br. u. Mstr. des Ordens. Hrsg. von den Brüdern der /Loge/ zur wahren Eintracht im Or. von Wien. /Red. von Aloys Blumauer./ Dritten Jahrgangs Erstes Vierteljahr, 5-240, /1/ Inhalt, Wien 5786 /1786/.

Na levé straně je umístěna pečeť provinciální rakouské lóže. Kompletní řada Journalu z let 1784-1786 se nachází v zámecké knihovně Dietrichsteinů v Lipniku nad Bečvou.

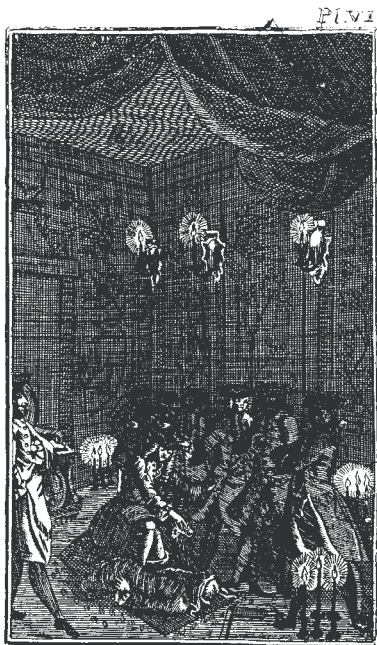
78

RECEPTION

à-dire, que le genou & le pied soient en ligne perpendiculaire, autant qu'il est possible; & lui dit de tenir le corps étendu, ferme, & comme roide. En même temps le Grand-Maitre approche sa jambe droite de celle du Récipiendaire, de manière que le dedans du genou de l'un touche au dedans du genou de l'autre, & ensuite il lui dit de lui passer la main gauche par dessus le cou; & le Grand-Maitre, qui en se baissant passe aussi sa main gauche par-dessus le cou du Récipiendaire, le relève à l'instant, en se joignant à lui pied contre pied; genou contre genou, poitrine contre poitrine, joue contre joue; & lui dit alors, partie à une oreille, & partie à l'autre, *Mac-benac*, qui est le Mot de Maitre.

Alors on lui ôte de dessus la tête, le Linge teint de sang; & le Grand-Maitre lui dit en mémoire de qui on a fait toute cette cérémonie, & l'inruit des Mythes de la Maîtrise, qu'on a vus ci-dessus, & qui sont le Signe, l'Atouchement, & le Mot. Moyennant cela, on le reconnoît parmi les Maçons, pour un Frère qui a passé par tous les grades de la Maçonnerie, & qui n'a rien à desirer que de favoir parfaitement le Catéchisme, que je donnerai après avoir rapporté l'Histoire d'Hiran.

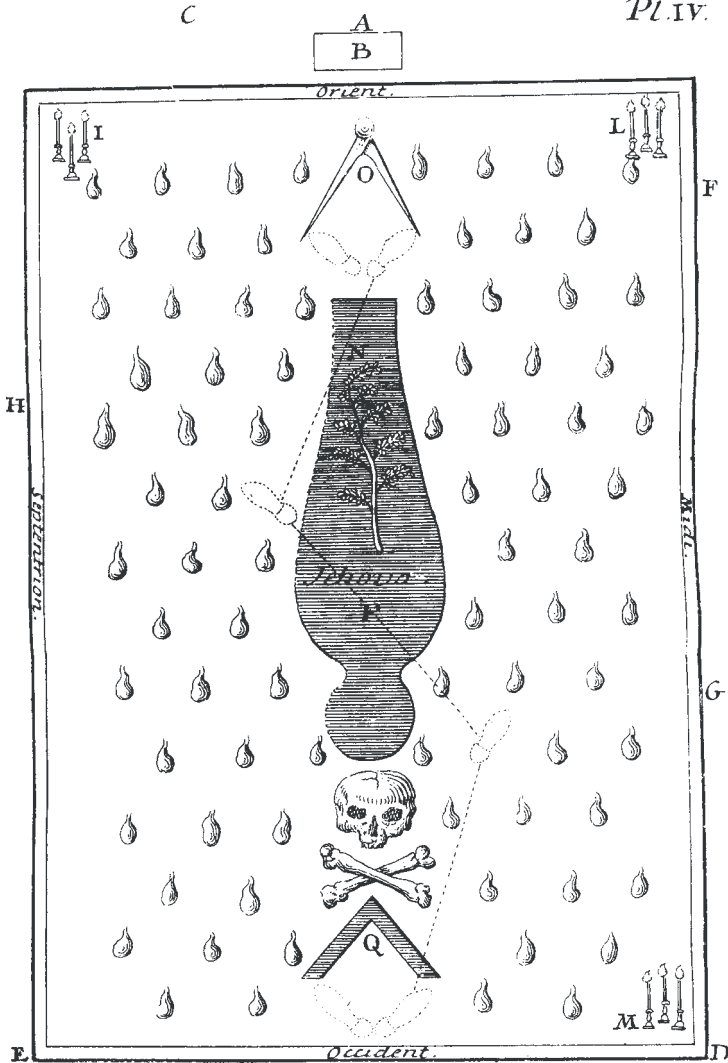
A B R E-

Abbé Gabriel Louis Calabre Pérau: L'ordre des francs-maçons trahi, et le secret des mopses revelé. Kniha patří k nejznámějším tzv. „zrádcovským spisům“, tj. spisům, které publikovaly a vyzradily zednářská tajemství. Byla vydána v Amsterdamu v roce 1745. (Dietrichsteinská zámecká knihovna v Lipníku nad Bečvou)

Josefový“, praví Volf a pokračuje: „Zmíněný dokument je opis dopisu, který byl zaslán z Vídně provinciálnímu mistrovi, který není jmenován. Byl vyvolán sdělením nejvyššího kancléře českorakouské dvorní kanceláře Leopolda hraběte Kolowrata, jenž byl také zednářem. Dopis se týkal podmínek, za jakých by byl císař Josef ochoten uznati zednářskou organizaci. Kolowrat mluvil o tom s císařem, na kterého bylo na podnět známého Ignáce Borna od zemského Velikého mistra knížete Dietrichsteina působeno, aby byla učiněna přítrž činnosti různých tajných řádů, jako rosenkruciánů, asijských bratří, magických společností atd. A názory a přání císařovy v tomto směru sdělil Kolowrat patrně Dietrichsteinovi, jenž je šířil zase dále. Císař se vyjádřil vůči Kolowratovi, že by byl ochoten trpěti zednářský řád, jenž má lidstvo vzdělávati a státu prospívati, kdyby byl zaveden pořádek do řádu, kdyby byli přijímáni do Lóží jen dobří státní občané a kdyby počet Lóží příliš nerostl. Aby se těmto přáním vyhovělo, měly se policii označiti domy, v nichž se státem uznání zednáři scházejí. Schůzky jiných tajných společností v jiných domech měly býti jakožto nezákonné policií pronásledovány, jakož prý by policie viděla ráda, kdyby jí ze řad zednářských byly oznámeny pokoutní Lóže. Dále mají býti Lóže omezeny pouze na hlavní a velká města a počet jejich nemá přespříliš růsti. Při výběru členů má se postupovati s velikou opatrností a má se dbáti, aby byli přijati jen tací mužové, jichž poctivost byla vyzkoušena. Styky s cizinou musí přestati a peníze a taxy nesmějí býti do ciziny zasilány.

K těmto přáním císařovým připojil Dietrichstein několik poznámek pro provinciálního mistra. Zdůrazňuje opatrnost při přijímání nových členů a zákaz návštěv nepravých či pokoutních Lóží, jež nejsou od provinciální nebo zemské Lóže jako zákonně uznány, ať již pracují pouze ve třech stupních, či at se vydávají za Lóže vysokých stupňů.¹³

PLAN DE LA LOGE POUR LA RECEPTION D'UN MAITRE,

Tel qu'il a été publié à Paris, mais inexact.

A. Place du Grand - Maître.	I. Lumières d'Orient.
B. Autel.	K. Lumières du Midi.
C. Place de l'Orateur.	M. Lumières d'Occident.
D. Place du premier Surveillant.	N. Branche d'Acacia.
E. Place du second Surveillant.	O. Compas.
F. G. H. Place des trois Frères au rou-	P. Ancien Mot de Maître.
leau de papier.	Q. Equerre.

Složená rytina z knihy L'ordre des francs-maçons trahi, et le secret des mopses revelé s plánem lóže pro přijímání do třetího stupně.

Dne 11. prosince 1785 vydal Josef II. kabinetní list (regulativ), který nařizoval, že od 1. ledna 1786 mohou působit v zemských hlavních městech pouze tři lóže. Podle nařízení měl být guberniu každý rok poskytován seznam členů lóží a oznamováno jméno velmistra, ohlašovat se měly i schůze lóží. Císař dal patentem rovněž najevo své zklamání ze zednářství – „Takzvané zednářské společnosti, jejichž tajemství jsou mně právě tak neznámá, jako v nejmenším nejsem zvědav poznat jejich kejklřství, roztahující a rozšiřující se i do malých měst. Tyto spolky, ponechány samy sobě bez náležitého dozoru, mohly by se snadno zvrhnout ve výstřednost, která se může stát nebezpečnou pro náboženství, pořádek a mravy. Dříve byli zednáři trestáni a lóže jim byly zavírány, ježto nebylo známo, co zednáři vlastně chtějí. Já sice tajnost lóží také neznám, ale stačí mně, když vím, že vykonali přece tu a tam něco dobrého pro bližního, pro chudobu a vzdělanost, a proto povolují, že v každé zemi v hlavním městě, kde je zemská vláda, mohou existovat nejvýše jen tři lóže.“¹⁴

Pokus o státní reglementaci svobodného zednářství byl v zednářských kruzích přijímán rozporuplně, jak o tom svědčí četné polemické brožury, které na Josefův patent bezprostředně reagují. Klíčovým slovem polemiky se stalo slovo „kejklřství“, které císař o zednářství veřejně použil. Nebylo právě ze strany císaře příliš taktní prohlásit něco takového o lidech, kteří kladli základy vědeckého života v zemi „osvíceného“ císaře. Rakouský historik Magenschab ve své knize „Josef II. – Revolucionář z boží milosti“ píše, že „neexistoval vzdělanec, který by císařovým reformám nepřisuzoval zásadní politický a morální význam a který by nebyl příslušníkem nějaké lóže nebo alespoň nesympatizoval se svobodným zednářstvím“. V řadě brožur reagujících na císařův „zednářský patent“ však zednáři „jdou do sebe“ a soudí, že to byla právě „alchymie, magie a mystika“, tedy vlivy, které pronikaly do některých lóží v souvislosti s rosenkruciánstvím, které zednářství v očích veřejnosti – a jejího urozeného ochránce – značně uškodily.¹⁵

Jaký k této diskusi zaujal postoj kníže Jan Křtitel Karel, nám není známo. Dokladů jeho zednářské činnosti jsme dosud mnoho nenalezli. Zatímco v řadě zámeckých knihoven nacházíme množství zednářské a rosenkruciánské literatury, v zámecké knihovně Mikulov tomu tak není. I když dnešní knihovna je torzem knihovny původní, ochuzené dražbou, kterou v letech 1933–1934 prováděli antikváři Gilhofer a Ranschburg v Luzernu a ve Vídni, v dostupných aukčních katalogích jsme žádnou zednářskou literaturu nenalezli. Menší množství zednářské literatury se však nachází v zámecké knihovně Lipník nad Bečvou, která rovněž původně patřila Dietrichsteinům.¹⁶

Poznámky:

¹ Pouzar, Vladimír: Knížecí rody země Koruny České v 18.–20. století. Rukopis, Praha 1992.

² srv.: Kroupa, Jiří: Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810. Vlastivědná knihovna moravská. Muzeum Kroměřížska. Kroměříž, Muzejní a vlastivědná společnost Brno 1987.

³ Aigner, Ludvík, zvaný Abafi: Geschichte der Freimaurerei in Österreich-Ungarn. Díl 1.–5., Budapešť 1890–1899.

⁴ O Aignerovi: Allgemeines Handbuch der Freimaurerei. Dritte, völlig umgearbeitet ... Auflage von Lenning's Encyclopädie der Freimaurerei, Erster Band. Leipzig 1900, s. 13–14.

⁵ Abafiho poznámky, které si dělal během studia archivu v Déghu a které shromáždila v Budapešti profesorka Eva Balaszová, nebyly dosud publikovány. Pod vedením profesora Bruckmüllera probíhají ve Vídni dlouhodobě přípravy edice materiálů z Déghu – jedná se patrně o opisy, které ve druhé polovině 19. století pořídil historik svobodného zednářství vídeňský publicista Gustav Brabée. Za tyto informace děkuji badatelům Jacobu Sadilkovi a Janu Podškubkovi.

Viz též: Brabée, Gustav: Sub Rosa. Vertrauliche Mittheilungen aus dem maurerischen Leben unser Grossväter. Wien 1879.

Řada materiálů vztahujících se k dějinám svobodného zednářství v 18. století v dědičných zemích je rozptýlena po světě, jak tomu nasvědčuje i bohemikální rukopis Verzeichniss aller zu dem hochwürdigen exemten Praefecturn Capi/et/s Rodomskoy gehörigen F. O. /Freymaurer Ordenbrüder/, Prag 1764–1791, který v nedávné době na jedné knižní aukci v New Yorku

zakoupila Velká lóže České republiky a přivezla ho zpět do Prahy. Jedná se o seznam více než osmdesáti členů pražské prefektury zvané „Rodomskoy“, které v Praze v roce 1764 udělil patent Karl Gotthelf svobodný pán Hund und Altengrotkau, stojící v čele tzv. striktní observance.

⁶ Allgemeines Handbuch der Freimaurerei, Dritte, völlig umgearbeitet ... Auflage von Lenning's Encyclopädie der Freimaurerei, Erster Band, Leipzig 1900, s. 569–570.

Jednání konventu je zachyceno v tisku: Beyerlé, Jean Pierre Louis de: Des Br L/udovici/ a Fas/cia, d.i. Joh. Ludwig v. Beyerle/Abhandlung über die allgemeine Zusammenkunft der Freymaurer, bey dem Gesundbrunnen in Wilhelmsbad, ohnweit Hanau. Ins Teutsche übers., mit Anm. und Erl., von /dem/ R/itter/ v/on/ S/chwan. D.i. Adolf Frh. V. Knigge./, s.l.t. /Frankfurt a.M., Brönner/, 1784, 8o, 276 s., který je uložen v zámecké knihovně hrabat Kolowratů v Rychnově nad Kněžnou, sg. 9250.

⁷ Allgemeines Handbuch der Freimaurerei, Dritte, völlig umgearbeitet ... Auflage von Lenning's Encyclopädie der Freimaurerei, Erster Band, Leipzig 1900, s. 469–471.

Krivanec, Ernest: Die Freimaurerei in Prag zur Zeit der Strikten Observanz 1764–1780.

Quatuor – Coronati – Berichte, Baustücke der freimaurerischen Forschungsloge „Quatuor Coronati“ Or.: Wien, Heft Nr. 8, Sommer 1980.

⁸ Yates, Frances, A.: Rozenkruciánské osvícenství. Praha 2000.

⁹ O neorozenkruciánském hnutí:

Frick, Karl R. H.: Die Erleuchteten. Gnostisch-theosophische und alchemistisch – rosenkreuzerische Geheimgesellschaften bis zum Ende des 18. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Geistesgeschichte der Neuzeit, Band I und II. Graz 1973.

Marx, Arnold: Zlatí a Růžoví křížáci. Německý mysterijní spolek z konce 18. století. Praha 1999.

McIntosh, Christopher: The Rose Cross and the Age of Reason. Leiden, New York, Köln 1992

McIntosh, Christopher: Rosenkruciáni. Historie mytologie a rituály okultního řádu. Praha 1997.

¹⁰ Laboratorní sklo z 18. století ze sbírek Regionálního muzea v Mikulově je vyobrazeno v knize: Opus magnum. Kniha o sakrální geometrii, alchymii, magii, astrologii, kabale a tajných společnostech v Českých zemích. Praha 1997, s. 57.

¹¹ Literatura o Ignáci Bornovi je velmi rozsáhlá, jeho zednářské činnosti se dotýkají např. tato díla:

Deutsch, Adolf: Ignaz von Born (1742–1791), In: Das Freimaurer – Museum. Archiv für Freimaurerische Ritualkunde und Geschichte – Forschung, Band 6. Zeulenroda – Leipzig 1931.

Hamann, Günther: Ignaz von Born und seine Zeit, In: Über Ignaz von Born und die Societät der Bergbaukunde, Herausgegeben von Günter B. Fettweis und Günther Hamann. Wien 1989.

Haubelt, Josef: Studie o Ignáci Bornovi. Praha 1972.

¹² Viz: Journal für Freymaurer, /red. Aloys Blumauer/, Zweyten Jahrgangs, Viertes Vierteljahr, /Wien/, 5785 /1785/.

¹³ Volf, Josef: K dějinám zednářského patentu z roku 1785. S.l.a.t. /citováno dle Jan Podšubka: Databáze textů k dějinám svobodného zednářství v ČR./

¹⁴ Patent byl zveřejněn 17. 12. 1785 ve Wiener Zeitung.

¹⁵ Antonín, Luboš: Moudrost – síla – krása. Zednářské tisky ze zámeckých knihoven v České republice. Praha 2003.

¹⁶ Mašek, Petr: Zámecké knihovny na státním zámku Úsov. Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků 7/2, 1990, s. 67–94.